

บทที่ 3

การดำเนินการวิจัย

(RESEARCH METHODOLOGY)

การวิจัยครั้งนี้เพื่อให้บรรลุถึงการเข้าใจต่อการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมกับแนวคิด เศรษฐกิจชุมชนทางเลือกเพื่อความยั่งยืนในกรณีการศึกษาของโรงสีชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา โดยใช้กระบวนทัศน์ในแนวปฏิฐานนิยม (positivism) ในการเก็บข้อมูลพื้นฐาน คุณลักษณะ และความคิดเห็นของกลุ่มประชากรซึ่งนำข้อมูลที่เก็บได้ไปวิเคราะห์โดยใช้วิธีเชิงปริมาณ นอกจากนี้ ยังศึกษาในแนวปรากฏการณ์นิยม (phenomenolism) ซึ่งนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาเป็นกรณีมาวิเคราะห์โดยวิธีเชิงคุณภาพเป็นการเชื่อมโยงเชิง เหตุผลระหว่างปรากฏการณ์และแนวคิดทฤษฎี แล้วนำข้อมูลทั้งสองแบบมาศึกษาวิเคราะห์หา ข้อสรุปเพื่อกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการที่ดีที่สุดที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงใน ปัจจุบัน โดยค้นหาทั้งจุดอ่อนและจุดแข็งของแนวทางการบริหาร โรงสีชุมชนที่ผ่านมาในขอบเขต ทั่วประเทศ และนำข้อสรุปเบื้องต้นนั้นมารับฟังความคิดเห็นของผู้ที่สนใจและนักวิชาการในแนว เศรษฐกิจชุมชนก่อนที่จะนำออกสู่สาธารณะเพื่อเปิดรับฟังความคิดเห็นแล้วนำมาปรับปรุงหา ข้อสรุปที่สมบูรณ์ที่สุดอีกครั้งหนึ่ง โดยกำหนดวิธีดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนบนพื้นฐานแนวคิด ต่อไปนี้

ปรัชญาแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ที่แสวงหาความรู้ทางสังคมโดยตั้งอยู่บน พื้นฐานของปรัชญาการวิวัฒนาการทางสังคมที่มีลักษณะเป็นอนิจจัง โดยมองว่าสังคมมีลักษณะ เคลื่อนไหว (dynamic) อยู่ตลอดเวลาตามเหตุและปัจจัย โดยมีพลังการผลิต (mode of production) เป็นพลังขับเคลื่อนได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และ วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและรูปแบบจิตสำนึกของสมาชิกใน สังคม งานวิจัยนี้จึงมีส่วนสำคัญอยู่ที่ความคิดและวิถีชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมที่เกิด การรับรู้ใหม่จากการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมอันเป็นผลจากพัฒนาการทางการผลิต ซึ่งเป็นผล โดยตรงที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมนั้นๆ ให้เหมาะสมกับบริบท (context) ของสภาพ สังคมที่ตนอาศัยอยู่ ณ เวลานั้นๆ ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงถือเอาข้อเท็จจริง (fact) ทางสังคมที่เกิดขึ้น เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการค้นคว้าเพื่อให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่มีผลโดยตรง

ต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาที่เป็นจริงของ “เศรษฐกิจชุมชน” ในสถานการณ์ปัจจุบันที่แตกต่างไปจากเศรษฐกิจชุมชนในอดีตอันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม

งานวิจัยนี้แม้จะมีได้มุ่งเน้นการสร้างทฤษฎีใหม่หรือทำการเปลี่ยนแปลงทฤษฎีที่มีอยู่เดิมก็จริง แต่จากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์ทั้งแนวปฏิบัตินิยมและปรากฏการณ์นิยมนี้ ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่าจะเกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ (paradigm) เดิมที่มีต่อความหมายของ “เศรษฐกิจชุมชน” และสร้างกระบวนทัศน์ใหม่ต่อความหมายของเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการเชื่อมโยงระบบความคิดระหว่างแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนกับโครงสร้างระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และกลุ่มผู้นำทางสังคม ซึ่งกระบวนทัศน์ใหม่นี้จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการผลิตของสังคม ซึ่งสามารถจะนำมาวิเคราะห์สรุปและประมวล (generalize) เป็นข้อเสนอทางทฤษฎี (propositions) ทางสังคมศาสตร์ได้ ข้อเสนอทางทฤษฎีเช่นนี้เมื่อนำไปทดสอบกับหลักฐานที่เป็นจริงทางสังคม (empirical social evidence) ก็จะกลายเป็นองค์ความรู้ที่มีลักษณะทางทฤษฎีขึ้นมาได้

โดยหลักสูตรการวางแผนและพัฒนาชุมชน แม้มีนโยบายเน้นให้ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ก็จริง แต่งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงวิเคราะห์ (analysis research) จากการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล แต่ได้จัดทำขึ้นในวงกว้างโดยเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโรงสีชุมชนในทุกภาคของประเทศไทยมีจำนวนมากกว่า 1,500 ชุม เพื่อนำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีเชิงปริมาณ อีกทั้งผู้วิจัยได้ออกสำรวจข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกทั้งตัวต่อตัวและการประชุมกลุ่มผู้ประกอบการโรงสีชุมชน และผู้ประกอบการโรงสีเอกชนเพื่อเปรียบเทียบจุดแข็งจุดอ่อนของโรงสีทั้งสองลักษณะ โดยออกสำรวจในทุกภาคของประเทศไทย มีข้อมูลตัวอย่างโรงสีชุมชนทั้งขนาดเล็ก กลาง และขนาดใหญ่ ในหลากหลายวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งโรงสีชุมชนมากกว่า 50 โรงสี เพื่อนำมาวิเคราะห์ในแนวปรากฏการณ์นิยม ซึ่งการสำรวจในด้านกว้างและด้านลึกที่มีข้อมูลในขอบเขตทั่วประเทศเช่นนี้ทำให้เกิดความสมบูรณ์ของข้อมูลที่น่ามาประกอบกับทฤษฎีการวิเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพ ข้อเสนอที่ได้ย่อมจะก่อให้เกิดผลไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) และอาจถือได้ว่าเป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการทางหนึ่งที่มีความสมบูรณ์ของข้อมูล ซึ่งสามารถจะสร้างกระบวนทัศน์แบบ existence paradigm ได้ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างทฤษฎีท้องถิ่นและปฏิบัติการเพื่อการเปลี่ยนแปลง (local theory and action for change) โดยมีจุดเน้นอยู่ที่การนำเสนอกระบวนทัศน์ใหม่ และจากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ทำให้นักวิจัยได้มีบทบาททางสังคมเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ให้เกิดการปรับปรุง (co-creator of improvements) กระบวนการทางสังคม

สถานที่ดำเนินการวิจัย

(Locale of the Study)

การศึกษาในส่วนของ การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามส่งไปในทุกภาคของประเทศไทยและกระจายลงทุกจังหวัด โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลร่วมกับส่วนงานราชการ และสำรวจข้อมูลโรงสีชุมชนตั้งแต่จำนวนของโรงสีชุมชน วัตถุประสงค์ของการก่อตั้ง การดำเนินงาน รวมถึงตลอดถึงข้อคิดเห็นของประชาชนและสมาชิกโรงสีชุมชนที่มีต่อการดำรงอยู่ของโรงสีชุมชนนั้น ๆ อีกทั้งผู้วิจัยได้เดินทางลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยได้พบกับเกษตรกรเป็นบางจังหวัด แต่กระจายทุกภูมิภาคมีจำนวนมากกว่า 20 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดในภาคเหนือตอนบน เช่น เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ภาคเหนือตอนล่าง เช่น พิจิตร โลก อุดรดิตถ์ นครสวรรค์ กำแพงเพชร ภาคอีสานเหนือ เช่น ร้อยเอ็ด นครพนม สกลนคร ขอนแก่น ภาคอีสานใต้ เช่น อุบลราชธานี ยโสธร อำนาจเจริญ นครราชสีมา สุรินทร์ ภาคกลาง เช่น พระนครศรีอยุธยา ภาคตะวันออก เช่น ตราด จันทบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา ภาคใต้ เช่น นครศรีธรรมราช และพัทลุง และนำโรงสีทั้งหมดนี้มาจัดหมวดหมู่หาลักษณะร่วมในการดำรงอยู่ของโรงสีแต่ละประเภท และในแต่ละประเภทนั้นผู้วิจัยได้เลือกโรงสีที่มีจุดเด่นสุดในแต่ละภาคเป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการศึกษาถึงวิธีการจัดการบริหารที่ทำให้โรงสีชุมชนนั้นอยู่รอด พร้อมกันนั้นได้ศึกษาเชื่อมโยงกับข้อมูลเชิงวิชาการสรุปเป็นแนวทางการบริหารจัดการเพื่อความยั่งยืนของ โรงสีชุมชน

ขั้นตอนการวิจัย

(Research Procedure)

เนื่องจากการดำเนินการวิจัยนี้มีลักษณะที่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละข้อ ดังนั้นขั้นตอนการวิจัยจึงดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามแต่ละวัตถุประสงค์ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 1

ศึกษาปรัชญาการเกิดและการดำรงอยู่ของโรงสีชุมชนต่อการเกื้อหนุนชุมชนและผลักดันให้เกิดวิวัฒนาการสังคมโดย ศึกษาการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมทางสังคมที่มีผลต่อวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่และพัฒนาการของเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษาโรงสีชุมชน การเก็บข้อมูลในขั้นนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ โดยศึกษาข้อมูลทุก

ภูมิจากเอกสารทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์ที่แสดงหลักฐานให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางการผลิตที่มีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและรูปการณ์จิตสำนึกของประชาชนต่อแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในกรณีของโรงสีชุมชน โดยศึกษาประสานกับข้อมูลทางราชการ อาทิเช่น สถิติการเจริญเติบโตทางการผลิต และส่งออกข้าวของไทย การขยายตัวของเส้นทางคมนาคม และการขยายตัวทางการศึกษา เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์หอนุกรมเวลา เพื่อทราบแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์พัฒนาการเชิงระบบ (systematic historical development) ของสังคมประสานกับทฤษฎีวิวัฒนิยมทางประวัติศาสตร์

ขั้นตอนที่ 2 ทบทวนวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 2

ศึกษาสภาพโรงสีชุมชนที่มีอยู่ในปัจจุบันตามสภาพที่เป็นจริงว่ามีลักษณะ และในแต่ละลักษณะรัฐบาลควรมีบทบาทอย่างไรต่อการดำรงอยู่ของโรงสีชุมชนนั้น ๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน โดยผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. สภาพการดำเนินงานของโรงสีชุมชน โดยครอบคลุมตั้งแต่รูปแบบการบริหารจัดการ จำนวนสมาชิก ผลการดำเนินงาน สภาพปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงาน
2. ศึกษาแนวคิดของประชาชนด้านทัศนคติ และความพึงพอใจต่อการดำรงอยู่ของโรงสีชุมชน

ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

(The Population and Sampling Procedure)

ประชากรที่ใช้ศึกษาครั้งนี้เป็นกลุ่มเกษตรกรที่ประกอบวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะที่เป็นโรงสีชุมชนที่ยากจนในพื้นที่ชนบททั้งที่อยู่ในเขตและนอกเขตเทศบาล โดยกระจายไปทุกภาคของประเทศไทยจำนวนมากกว่า 20 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดในภาคเหนือตอนบน เช่น เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ภาคเหนือตอนล่าง เช่น อุตรดิตถ์ พิษณุโลก กำแพงเพชร นครสวรรค์ ภาคอีสานเหนือ เช่น ร้อยเอ็ด นครพนม สกลนคร ขอนแก่น ภาคอีสานใต้ เช่น อุบลราชธานี ยโสธร อำนาจเจริญ สุรินทร์ นครราชสีมา ภาคกลาง เช่น พระนครศรีอยุธยา ภาคตะวันออก เช่น ตราด จันทบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา ภาคใต้ เช่น นครศรีธรรมราช และพัทลุง เป็นฐานในการกำหนดประชากร ซึ่งได้พบว่าเป็นกรรมการและเป็นผู้บริหารโรงสีชุมชน รวมตลอดถึงสมาชิก

ของโรงสีชุมชน และผู้ที่ให้ความสนใจโดยทั่วไป มีจำนวนผู้เข้าร่วมประชุมจากจำนวนโรงสีทั้งหมด 60 โรงที่กระจายในทุกภูมิภาคของประเทศไทยจำนวนทั้งสิ้น 2,752 คน ซึ่งรวมถึงเจ้าของกิจการโรงสีเอกชนและผู้ประกอบวิสาหกิจชุมชนประเภทอื่นที่นอกจากโรงสีชุมชนด้วย โดยจำแนกกลุ่มตัวอย่างตามพื้นที่ที่ได้ดำเนินการดังนี้

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	จำนวน 1,025 คน
ภาคกลางและภาคตะวันออก	จำนวน 618 คน
ภาคเหนือ	จำนวน 712 คน
ภาคใต้	จำนวน 397 คน

การกำหนดขนาดตัวอย่างที่เหมาะสม

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม โดยใช้สูตรของ Yamane Taro (1967: 886-887) ระดับความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซ็นต์ ให้ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม 349 ชุด โดยการคำนวณมีรายละเอียดดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
 N = จำนวนประชากรทั้งหมด
 e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้น

$$n = \frac{2,752}{1 + 2,752 (0.05)^2}$$

$$= 349$$

เนื่องจากประชากรของวิสาหกิจชุมชนในแต่ละจังหวัดในแต่ละภาคมีจำนวนไม่เท่ากัน ฉะนั้นการคิดคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างจึงได้คำนวณหาสัดส่วนที่เหมาะสมต่อประชากรในแต่ละภูมิภาคตามสูตรนี้

$$n_i = \frac{nN_i}{N}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

N = จำนวนประชากรทั้งหมด

N_i = จำนวนประชากรที่จะสุ่มตัวอย่างแต่ละภาค

n_i = จำนวนตัวอย่างที่จะสุ่มตัวอย่างในแต่ละภาค

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ = 349 (1,025)
2,752

= 130 คน

ภาคกลางและภาคตะวันออก = 79 คน

ภาคเหนือ = 90 คน

ภาคใต้ = 50 คน

ตาราง 7 รายละเอียดจำนวนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในชนบทในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ แสดงผลการสุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่างดังนี้

ภาค	จำนวนประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	1,025	130
ภาคกลางและภาคตะวันออก	618	79
ภาคเหนือ	712	90
ภาคใต้	397	50
รวม 4 ภาค	2,752	349

เมื่อได้จำนวนตัวอย่างในแต่ละภาคแล้ว ทำการสุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบง่าย (simple random sampling) โดยวิธีการคัดเลือกจากผู้ที่เกี่ยวข้องประชุมส่วนหนึ่งตามความสมัครใจ และจัดกลุ่มเป้าหมายโรงสีที่กำหนดไว้ หลังจากนั้นผู้วิจัยก็ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจนครบถ้วน แต่เนื่องจากเงื่อนไขการวิจัยที่ผู้วิจัยมีเวลาและมีบุคลากรที่เข้ามาช่วยจัดดำเนินการจำนวนหนึ่งจึงทำให้การเก็บข้อมูลเกิดไปกว่าขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่คิดคำนวณได้

เครื่องมือที่ใช้และการเก็บรวบรวมข้อมูล (Research Instrument and Data Collection)

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างคำถาม (interview schedule) ที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วยคำถามแบบปลายเปิด (close-ended question) คำถามแบบเปิด (open-ended question) โดยมีขอบข่ายเกี่ยวกับเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ดังนี้ ซึ่งแบบสัมภาษณ์ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ขั้นตอนดังนี้

ตอนที่ 1 เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของเกษตรกรผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ซึ่งได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ความเกี่ยวข้องกับโรงสีชุมชน และปัญหาอุปสรรคของโรงสีชุมชน

ตอนที่ 2 เพื่อรวบรวมเกี่ยวกับความคิดเห็นและทัศนคติของกรรมการโรงสีชุมชน สมาชิก และประชาชนทั่วไปที่เกี่ยวกับการดำรงอยู่ของโรงสีชุมชน การได้รับข้อมูลข่าวสารจากโรงสีชุมชน

ตอนที่ 3 เพื่อรวบรวมความพึงพอใจของกรรมการ สมาชิก และประชาชนทั่วไป ทั้งที่เคยใช้และไม่เคยใช้บริการของโรงสีชุมชน

ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพได้แก่ การสำรวจความคิดเห็น ทัศนคติ และความพึงพอใจ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยโดยการเก็บข้อมูลพูดคุยสอบถาม สทนากลุ่ม และสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ซึ่งลักษณะของการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังนี้

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire) แบบสำรวจ (check list) การสรุปผลการประชุมสัมมนา (seminar summary form) โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการออกเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามและการออกสำรวจเก็บข้อมูลเชิงลึกด้วยผู้วิจัยเอง โดยมีรายละเอียดทั้งในส่วนที่เก็บข้อมูลที่เกิดจากการรายงานข้อมูลของกรรมการโรงสีชุมชน และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพทางเศรษฐกิจของโรงสีชุมชน รวมทั้งปัญหา อุปสรรคของการดำเนินงาน โดยใช้กระบวนการซักถาม โดยจัดเป็นลักษณะเวทีชาวบ้าน และการซักถามเป็นการเฉพาะรายเป็นการส่วนตัว เพื่อให้ได้ความจริงเกี่ยวกับปัญหาของการบริหารจัดการ รวมถึงความรู้สึกนึกคิดของกรรมการต่อปัญหาโรงสีชุมชนนั้นๆ

การเลือกตัวอย่างของกรรมการ โรงสีชุมชนที่เข้าสู่กระบวนการซักถามนั้นจะดำเนินการโดยกระจายออกในทุกภาคของประเทศไทย เพื่อให้รู้ถึงสภาพการดำรงอยู่ของโรงสี

ชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่ทำการผลิต อาทิเช่น ในพื้นที่ชนบทที่ห่างไกลในเขตการปกครองของ อบต. และในเขตพื้นที่การปกครองของเทศบาลซึ่งมีโครงสร้างชุมชนที่แตกต่างกันว่ามีความแตกต่างกันอย่างไรในแนวคิดการทำงาน รวมถึงในจังหวัดที่มีพื้นที่เศรษฐกิจเป็นเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ในเขตภาคอีสานกับจังหวัดที่มีพื้นที่เศรษฐกิจเป็นอุตสาหกรรมหรือการท่องเที่ยวเป็นหลัก เช่น ในเขตภาคตะวันออกที่มีนิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อย่างจังหวัดจันทบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา ในเขตภาคกลางอย่างพระนครศรีอยุธยา และในเขตภาคใต้ เช่น จังหวัดภูเก็ต เป็นต้น เพื่อให้ทราบถึงความแตกต่างระหว่างเขตเกษตรกรรมกับเขตอุตสาหกรรมและเขตการท่องเที่ยวมีผลต่อแนวคิดของประชาชนในการดำรงอยู่ของโรงสีชุมชนอย่างไร เมื่อได้ข้อสรุปในวงกว้างตามวิธีการดำเนินการวิจัยโดยใช้การวิจัยด้วยวิธีการสำรวจ (survey research) แล้วนั้น ผู้วิจัยจะทำการศึกษาคกรณีรูปธรรมของโรงสีชุมชนเป็นกรณีๆ ไปที่เรียกว่า case study โดยมีหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) เป็นโรงสีที่ผู้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจที่จะใช้เป็นต้นแบบซึ่งเป็นข้อมูลทั้งจากประธานคณะกรรมการ หรือสมาชิกที่ปรากฏจากแบบสอบถามก็ดีหรือที่เกิดจากการชักถามก็ดี ทั้งนี้จะทำการศึกษาเฉพาะกรณีศึกษาที่เป็นโรงสีโดยเจาะลึกประมาณ 6 โรง ในหัวข้อที่จะสะท้อนให้เห็นโรงสีที่ดำเนินกิจการได้ดีประสบความสำเร็จและโรงสีที่ยังไม่ประสบความสำเร็จยังอยู่ในขั้นที่ล้มลุกคลุกคลาน โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างโรงสีชุมชนกับโรงสีเอกชนทั้งขนาดเล็กและขนาดกลางเพื่อหาจุดอ่อนและจุดแข็งของทั้งสองฝ่าย โดยตลอดทั้งศึกษาตัวอย่างเจาะลึกโรงสีที่ล้มเหลวต่อการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นการวิจัยแบบปรากฏการณ์นิยม และทำการสรุปผลโดยเชื่อมโยงกับข้อมูลทางวิชาการเชิงเหตุผลตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม

ดำเนินการศึกษาโดยใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการ (work shop) นั้น จะจัดประชุมโดยมีบุคคลที่เข้าร่วมได้แก่ประธานการบริหารงาน คณะกรรมการ รวมตลอดทั้งสมาชิกของโรงสีชุมชนทำการปรึกษาหารือในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับสภาพของปัญหาและเงื่อนไขที่กำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโรงสีชุมชน ในการประชุมเชิงปฏิบัติการดังกล่าวจะได้นำเทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) (สิทธิธัญี ประพุทธินิติสาร, 2546: 72) มาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิด PAR ของบันชูร อ่อนดำ และคณะ (2533: 126) มาประกอบด้วย โดยมีข้อเสนอให้ผู้ทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดำเนินการดังนี้

1. การเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นช่วงแรกของการดำเนินการวิจัย เป็นการพบปะปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนข่าวสารต่อกัน นับเป็นการเริ่มต้นของการเปิดพรมแดนแห่งมิตรภาพ

2. สร้างเงื่อนไขการเรียนรู้ ทั้งฝ่ายชาวบ้าน ฝ่ายนักพัฒนา และนักวิจัย เช่น นักพัฒนาอาจจะสร้างโดยการฝึกอบรม ประชุมดูงาน ส่วนชาวบ้านอาจจะเป็นการตั้งวงสนทนาให้ชาวบ้านเป็นการทดสอบจิตใจระหว่างกันและกัน

3. การจำแนกบทบาทในสองขั้นตอนนี้เบื้องต้น ต่างวิเคราะห์บทบาทของแต่ละฝ่ายตลอดเวลา ในขั้นตอนนี้การจำแนกบทบาทเริ่มมีความชัดเจนยิ่งขึ้นว่าผู้ใดมีลักษณะคุณสมบัติอย่างไร มีความถนัดด้านใด

4. ขึ้นเห็นคุณค่า แต่ละฝ่ายเมื่อมีการเรียนรู้กันและกัน เริ่มเห็นคุณค่า ความหมายของกันและกัน เริ่มที่จะมีความร่วมมือกัน

5. ขึ้นจัดกิจกรรม เผยแพร่ และขยายความร่วมมือ แต่ละฝ่ายเริ่มกำหนดกิจกรรมทำงานร่วมกันเป็นการดำเนินงานที่ให้ประโยชน์แก่ชุมชน และสรุปบทเรียนการทำงานจากในหมู่บ้าน แล้วเผยแพร่ไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียงและเริ่มต้นจากบทบาทที่กล่าวมาข้างต้นในหมู่บ้านต่อไป

การประยุกต์ใช้เทคนิค PAR ของผู้วิจัยพอสรุปได้ดังนี้

1. ใช้หลักอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกหรือกรรมการ โรงสีชุมชนเป็นผู้นำเสนอข้อมูลปัญหาทั้งด้วยวาจาและเอกสารข้อบังคับต่าง ๆ รวมตลอดทั้งการวิจารณ์นโยบายรัฐ โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้รับฟังอย่างน้อมรับ ซึ่งวิธีการเช่นนี้จะทำให้ได้ข้อเท็จจริงและอารมณ์ความรู้สึกแท้จริงของสมาชิกและกรรมการ โรงสีชุมชน

2. ใช้หลักการปรับทุกข์และการนำเสนอความเห็นร่วมเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกและกรรมการ โรงสีชุมชนมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับผู้วิจัยและมีความไวเนื้อเชื่อใจพร้อมที่จะบอกข้อมูลด้านลึกให้ทราบ

3. ใช้หลักการแบ่งปัน และแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันเพื่อให้การประชุมเกิดข้อคิดเห็นหลายมุมมอง แต่มิใช่เป็นการครอบงำความคิดของสมาชิกและกรรมการ โรงสีชุมชน อีกทั้งยังจะเป็นการส่งเสริมยกระดับการรับรู้แก่กันและกัน

การทดสอบเครื่องมือ

(Pre-Testing of the Instrument)

ในการสร้างและพัฒนาคุณภาพเครื่องมือที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. การใช้เครื่องมือในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้อคำถาม โดยใช้นิยามปฏิบัติการของตัวแปรที่กำหนดไว้เป็นหลักในการสร้างข้อคำถามให้ครอบคลุมตัวแปรที่จะศึกษาทั้งหมด

2. การตรวจสอบเครื่องมือผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การตรวจสอบเครื่องมือด้านความตรงในเนื้อหา (content validity) โดยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นพร้อมนิยามปฏิบัติการของตัวแปรเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาคุณวุฒิบัณฑิตแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขความชัดเจนถูกต้องในด้านเนื้อหา และลักษณะเนื่องเรื่องในการวัดแล้วนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมก่อนนำไปทดลองใช้

2.2 นำแบบสอบถามที่แก้ไขปรับปรุงไปทดลองใช้ (try out) กับกลุ่มเกษตรกรในเขตอำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีได้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา แต่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อทดสอบความเที่ยง (reliability) ของแบบทดสอบเจตคติ แล้วนำผลที่รวบรวมได้หาค่าเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์อัลฟา (coefficient of alpha) โดยใช้สูตรตามแบบของครอนบาค (Cronbach) อ้างในนันทชัย ทนุผล (2529: 97-98)

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left(1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right)$$

เมื่อ α	=	ความเชื่อมั่น
\sum	=	ผลรวม
n	=	จำนวนข้อ
S_i^2	=	คะแนนความแปรปรวนแต่ละข้อ
S_t^2	=	คะแนนความแปรปรวนทั้งฉบับ

ผลจากการทดสอบ พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา เท่ากับ 0.87 ซึ่งแสดงว่าข้อความในแบบสอบถามที่ใช้สำหรับงานวิจัยครั้งนี้มีความเที่ยงน่าเชื่อถืออยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้

2.3 นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการทดลองใช้ 20 ชุด มาตรวจสอบความตรงของเนื้อหาที่ได้รับ

2.4 ตรวจสอบปรับปรุงอีกครั้ง โดยคัดข้อคำถามที่มีความซับซ้อนออก แล้วจัดทำเป็นฉบับจริงเพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection Procedures)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ กระทำโดยการสัมภาษณ์เกษตรกรในพื้นที่ทุกภาค ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างจำนวน 1,588 คน ในการนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีผู้ช่วยวิจัยช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวน 10 คน โดยก่อนเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำการชี้แจงและทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตลอดจนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแก่ผู้ช่วยวิจัย และดำเนินการเก็บข้อมูลดังกล่าวโดยอาศัยเครือข่ายของส่วนราชการบางหน่วยงานให้ความช่วยเหลือ โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 4 เดือน จึงแล้วเสร็จเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สรุป และรายงานผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of Data)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากแบบสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่แล้ววิเคราะห์ด้วยไมโครคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Sciences: SPSS) สำหรับสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ

1. วิเคราะห์ลักษณะทั่วไปเกี่ยวกับเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) เพื่ออธิบายข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยสถิติค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (arithmetic mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)
2. วิเคราะห์กระบวนการปรับตัวของเกษตรกรในแนวทางแก้ปัญหาการบริหารจัดการโรงสีชุมชนใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และค่าสถิติพื้นฐาน ประกอบด้วยค่าเฉลี่ยเลขคณิต (arithmetic mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

ความคิดเห็นต่อกรดำเนินงานของโรงสีชุมชน เป็นแบบประเมินค่า (rating scale) โดยจัดลำดับความคิดเห็น 5 ระดับ แต่ละระดับมีความหมาย ดังนี้

5	หมายความว่า	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
4	หมายความว่า	เห็นด้วย
3	หมายความว่า	ไม่แน่ใจ
2	หมายความว่า	ไม่เห็นด้วย
1	หมายความว่า	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน เป็นแบบประเมินค่า (rating scale) โดยจัดลำดับความพึงพอใจ 5 ระดับ แต่ละระดับมีความหมาย ดังนี้

5	หมายความว่า	มากที่สุด
4	หมายความว่า	มาก
3	หมายความว่า	ปานกลาง
2	หมายความว่า	น้อย
1	หมายความว่า	น้อยที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ 1 ส่วนที่ 1 ลักษณะแบบสอบถามตอนนี้ เป็นแบบสอบถามปลายเปิด โดยให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นอื่นๆ ต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยได้รับความร่วมมือจากสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งมอบหมายให้ครูอาสาสมัคร และครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั่วประเทศนำแบบสอบถามไปใช้กับประชากรทุกจังหวัดทุกภูมิภาคของประเทศไทย รวมตลอดทั้งทำการสำรวจจำนวนโรงสีชุมชนและโรงสีเอกชนที่ตั้งอยู่ในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนสิงหาคม ถึงเดือนพฤศจิกายน 2547

แบบสอบถามได้รับกลับคืน จำนวน 2,180 ฉบับ เป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์จำนวน 1,588 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 72.84

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามตอนที่ 1 ส่วนที่ 1 ซึ่งเป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ตอนที่ 1 ส่วนที่ 2 ซึ่งเป็นข้อมูลและความคิดเห็นเกี่ยวกับโรงสีชุมชน โดยใช้ค่าร้อยละ

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามตอนที่ 2 ซึ่งเป็นข้อมูลความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามตอนที่ 3 ซึ่งเป็นข้อมูลความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน โดยใช้ค่ามัธยิมเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้เกณฑ์ค่ามัธยิมเลขคณิต ดังนี้

อยู่ระหว่าง	1.00 – 1.49	หมายถึง	เห็นด้วยน้อยที่สุด
อยู่ระหว่าง	1.50 – 2.49	หมายถึง	เห็นด้วยน้อย
อยู่ระหว่าง	2.50 – 3.49	หมายถึง	เห็นด้วยปานกลาง
อยู่ระหว่าง	3.50 – 4.49	หมายถึง	เห็นด้วยมาก
อยู่ระหว่าง	4.50 – 5.00	หมายถึง	เห็นด้วยมากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามตอนที่ 4 ซึ่งเป็นข้อมูลความคิดเห็นอื่นๆ ต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน โดยใช้การวิเคราะห์คำตอบแล้วนำมาสรุป/อภิปราย

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้สถิติค่าร้อยละ ค่ามัธยิมเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานก็ได้ นำโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for the Social Science) มาช่วย

ขั้นตอนที่ 3 ทอวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 3 เสนอรูปลักษณะการบริหารฯ

ศึกษาลักษณะการบริหารจัดการของโรงสีชุมชน โดยเน้นประสิทธิภาพของการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นไปตามปรัชญาแนวคิดพื้นฐานของเศรษฐกิจชุมชน และให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมในปัจจุบันและสามารถแข่งขันกับธุรกิจในลักษณะเดียวกันในระบบทุนนิยมได้

เพื่อให้ได้ข้อสรุปถึงรูปลักษณะการบริหารจัดการของโรงสีชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจะกำหนดแบบการวิจัยตามวัตถุประสงค์ในข้อนี้เป็น 2 ตอน คือ

1. ตอนแรก เป็นการสังเคราะห์และพัฒนา โดยผู้วิจัยจะได้นำผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ในข้อ 1 และข้อ 2 มาสังเคราะห์เข้ากับแนวคิดทฤษฎีต่างๆ เพื่อร่างเป็นแนวคิดของรูปแบบการบริหารจัดการของโรงสีชุมชนที่จะสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมในปัจจุบัน เพื่อพัฒนาการให้ผู้บริหารโรงสีชุมชนมีความสามารถที่จะนำโรงสีชุมชนสู่การแข่งขันกับธุรกิจลักษณะเดียวกันในระบบทุนนิยมได้

2. **ตอนที่สอง** เป็นการวิจัยโดยการจัดสัมมนาระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stake holders) ในขบวนการของเศรษฐกิจชุมชนและโรงสีชุมชนเพื่อให้ได้ข้อคิดที่กว้างขวางถึงข้อสรุปลักษณะการบริหารจัดการโรงสีชุมชน โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมประมาณ 30-50 คน จัดทำเวทีสาธารณะในรูปของการประชุมร่วมระหว่างผู้ที่สนใจในแนวทางเศรษฐกิจชุมชนซึ่งจะมีทั้งประชาชน นักพัฒนาทั้งส่วนราชการและ NGO รวมตลอดทั้งผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาี้กับผู้บริหาร โรงสีชุมชนบางส่วนและผู้วิจัยเพื่อให้เกิดการถกเถียงกันและกันเพื่อให้เกิดผลสรุปเกี่ยวกับรูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเป็นจริงที่สุดอีกชั้นหนึ่งของการบริหารจัดการโรงสีชุมชนต่อไป

